

Marela Hercezi-Skalicki

ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES

u redakciji R. Mackaya i A. Mountforda, Longman, 1978.

Tek je nedavno zbog rezultata postignutih na području sociolingvistike i filozofije porastao interes lingvista za komunikacijska svojstva jezika i njegovo funkcioniranje u socijalnim kontekstima. Lingvisti su najzad uočili da model jezika kao formalni sistem nije dovoljan da zadovolji način na koji korisnici jezika upotrebljavaju jezik u komuniciranju.

Do sada najznačajniji prilog tom poticaju interesa lingvista je svakako djelo *English for Specific Purposes*, pionirski pothvat na tom polju primijenjene lingvistike. Svi oni koje zanima to područje, toplo će pozdraviti ovu vrijednu i dugo očekivanu publikaciju u kojoj se u deset studija, na vrlo sažet i cjelovit način, bilo da se radi o teoretskom pristupu ili o praktičnoj primjeni, iskristalizirala čitava općenita problematika stručnog engleskog jezika.

Urednici R. Mackay i A. Mountford podijelili su knjigu, prema tematici članaka, u tri dijela:

- u prvom se dijelu općenito razmatra stručni engleski jezik (*English for Specific Purposes*),
- drugi dio je namijenjen pristupima za sastavljanje nastavnog materijala iz toga područja, a
- treći se dio odnosi na proučavanje specifičnih potreba te nastave na postdiplomskom studiju, kao i na izradu odgovarajućih nastavnih programa i materijala.

I dio — problematika "English for Specific Purposes"

Motiviranost

Još od 1957. godine UNESCO izvještava da se engleski jezik nalazi na prvom mjestu na rang-listi znanstvenih disciplina, da se gotovo dvije trećine tehničke literature publicira na tom jeziku, ali da se u isto vrijeme i više od dvije trećine inženjera u svijetu ne može služiti tom literaturom zbog nepoznavanja engleskog jezika. Autori svih deset studija u knjizi *English for Specific Purposes* upućuju na istu činjenicu; naime, kada se radi o učenju stranog jezika iz područja struke, tada su ti učenici odrasli ljudi na studijama II i III stupnja i u većini su slučajeva snažno motivirani da ovladaju stranim jezikom u njegovu specifično funkcionalnom obliku, tj. da se njime mogu služiti za svoje intelektualne potrebe usmjerene prema daljem usavršavanju u struci, odnosno da im to bude sredstvo za obavljanje nekih određenih socijalnih uloga ili radnih zadataka.

Funkcionalnost

Funkcionalna komponenta nastave ističe se kao jedan od bitnih faktora motivacije, pa je prema tome u planiranju nastavnog programa potrebno ponajprije točno i jasno odrediti potrebe studenata, koje se mogu podijeliti u dvije osnovne grupe:

a) u akademske potrebe, kada je engleski jezik prijeko potreban u visokoškolskom studiju,

b) u potrebe radnog mjesta, kada je engleski jezik potreban za izvršenje nekog praktičnog zadatka.

Mackay i Mountford nadalje smatraju da pri sastavljanju nastavnih programa za strani jezik iz područja struke, treba svakako uzeti u obzir sociološke, lingvističke, psihološke i pedagoške činioce koji se mogu rezimirati kao odgovori na ova pitanja:

sociološki — Koja su obilježja učenika ("learner") i kakve su njegove potrebe pri učenju stranog jezika?

lingvistički — Kakva je vrsta opisnog mehanizma prikladna za jezik koji upotrebljavaju tehnolozi ili znanstvenici?

psihološki — Prema kojoj je teoriji učenja svrsishodno usmjeriti *English for Science and Technology* (EST) da bi se istakla potreba poučavanja ne samo komunikativne nego i lingvističke sposobnosti ("competence")?

pedagoški — Koje vještine treba poučavati, kojim redom, kako se odnosi među vještinama mogu autentično predstaviti i poučavati?

II dio — O pristupima za izradu nastavnih materijala

Uvodni dio drugoga dijela knjige sadrži pristupe za izradu nastavnih materijala iz područja ESP (*English for Specific Purposes*) i razmatraju se tri udžbenika:

Swales, J., *Writing Scientific English*, Nelson, 1971,

Allen, J. P. B. i Widdowson, H. G., *English in Physical Science*, OUP, 1974. i

Bates, M. i Dudley-Evans, A., *Nucleus: General Science*, Longman, 1976.

Navedeni udžbenici imaju i neke zajedničke značajke:

1. namijenjeni su studentima na fakultetu;
2. pretpostavljaju da su studenti imali priličan broj nastavnih sati engleskog jezika u srednjoj školi te da prema tome imaju tzv. "uspavanu sposobnost" (dormant competence) korištenja toga jezika;
3. teškoće koje se javljaju u studenata, potječu od njihova nepoznavanja "upotrebno" pisanog engleskog jezika iz područja struke;
4. sva tri udžbenika imaju sličan pristup pri odabiranju i stupnjevanju jezičnih elemenata koje treba sa studentima uvježbati, tj. onih pomoću kojih se ističu komunikativne funkcije, a u vezi s njima i jezične forme.

Osvrtni na pojedine udžbenike

Udžbenik *Writing Scientific English* J. Swalesa sastavljen je za potrebe nastave engleskog jezika na Tehničkom fakultetu Sveučilišta u Libiji. Gotovo čitav nastavni materijal sadržan u knjizi bio je testiran tijekom nastave u razdoblju od 1967. do 1971. godine. Stupnjevanjem potreba studenata: od čitanja, na prvom mjestu, do slušanja, pisanja i govora, na posljednjem, Swales ističe da to što je čitanje utvrđeno kao najvažnija potreba studenata, ne znači u isto vrijeme da mu treba posvetiti i najviše vremena. Najvažnije je utvrditi što može najkorisnije nastavnik jezika učiniti u vremenu koje mu stoji na raspolaganju. U članku "Writing" autor naglašava da udžbenik sadrži i znatan broj objašnjenja, a budući da se studenti tehničkih fakulteta redovno susreću i bave uopćenim pojmovima, tehničkim izlaganjima i simboličkim prikazima, potrebno je i u nastavi stranog jezika iskoristiti tu njihovu sposobnost apstraktnog mišljenja i zaključivanja. Ako prolistamo Swalesov udžbenik, odmah ćemo uočiti da se pojedine nastavne jedinice ("units") ne temelje na tekstu, već na koncepciji koja se obrađuje: npr. svojstva i dimenzije, definicije itd., a pomoću brojnih varijanti pismenih zadataka obavljaju se određene strukturalne vježbe i vježbe iz područja analize diskursa, npr. vježbe kohezije i koherentnosti.

Smatram da posebnu vrijednost ovom udžbeniku daju mnoga kratka i jasna objašnjenja iz područja sistema jezika, a koja mogu biti učeniku od velike pomoći pri ponavljanju i utvrđivanju gradiva relativno usvojenog u prethodnom školovanju. To jezično gradivo dobiva sada potpuno novu dimenziju, jer mu je bitno obilježje funkcionalnost, a budući da se nalazi isključivo u kontekstu iz područja struke, ima za studente i visoki stupanj motivacije.

English in Physical Science, udžbenik Allena i Widdowsona, napisan je kao prilog primijenjenoj lingvistici, ali izvan specifične nastavne situacije i bez potrebe da se vodi računa o određenoj grupi studenata i o specifičnim uvjetima učenja i nastave. U predgovoru autori navode da svrha njihova udžbenika nije poučavanje struke, a ni gramatičkih struktura i vokabulara kao takvih, već mu je cilj da pokaže kako se jezik upotrebljava kao medij za poučavanje struke.

U knjizi *English for Specific Purposes* Allen i Widdowson izlažu svoja gledišta i pristup u članku "Teaching the Communicative Use of English", čija je osnovna postavka da se jezik mora prezentirati tako da otkriva svoj karakter komunikacije. Shodno tome, na fakultetskoj razini treba težiti razvijanju dvovrskih sposobnosti:

a) sposobnosti uočavanja kako se rečenice upotrebljavaju u komunikaciji, tj. sposobnosti razvijanja retoričkog funkcioniranja upotrebnog jezika,

b) sposobnosti korištenja formalnih mehanizama koji se upotrebljavaju za spajanje rečenica tako da one tvore kontinuirani prozni odlomak.

Da bi gore izneseni principi bili što jasniji, osvrnula bih se s nekoliko riječi i na osnovne postavke u najnovijoj knjizi H. Widdowsona *Teaching Language as Communication*, u izdanju OUP, 1978.

U svakodnevnom se životu našim znanjem jezičnog sistema koristimo u komuniciranju, a ne da bismo to znanje jezika demonstrirali izoliranim, nepovezanim rečenicama. Pri tome valja objasniti i neke osnovne pojmove koji se javljaju u Widdowsonovim teoretskim razmatranjima, kao npr. "usage" — "use" i "signification" — "value".

— Widdowsonovi termini "usage" i "use" odnose se na Saussureove "langue" (jezik) i "parole" (govor), odnosno na sličnu razliku koju uvodi Chomsky, tj. "competence" (sposobnost) i "performance" (djelatnost). "Competence" je samo korisnikovo apstraktno znanje lingvističkih pravila. Ako npr. nastavnik kaže "This is the book" i pri tome pokazuje knjigu, svima je dakako jasno da je taj predmet knjiga; rečenica tada pokazuje isključivo "usage" i za Widdowsona je samo "signification" (ističe se struktura), za razliku od rečenice "This is sulphuric acid", kada ta rečenica predstavlja "value", ako je nastavnik izrekne u toku vršenja kemijskog eksperimenta.

— Poučavanje jezika ("usage") ne garantira i upotrebno znanje ("use"), ali čini se da "use" garantira usvajanje "usage" koji je potreban dio "use".

— Normalno lingvističko ponašanje ne sastoji se u izricanju odvojenih rečenica, već u korištenju takvih koje će tvoriti diskurs. To nadalje znači da su rečenice tada kontekstualno prikladne, da se uklapaju u rečenični razvoj čitavog diskursa.

— Pojam kohezije odnosi se na način kako se rečenice odnosno njihovi dijelovi slažu da bi se postigao rečenični razvoj diskursa. Rečenice koje se obično upotrebljavaju u diskursu, same po sebi ne izražavaju nezavisne pozicije. One dobivaju vrijednost tek u vezi s drugim rečenicama, tj. u kontekstu. Kohezija je veza među rečenicama ili dijelovima rečenica, a postiže se raznim strukturalnim operacijama.

— Diskurs se smatra koherentnim ako je slijed govornih izraza u skladu s već utvrđenim konvencijama kojima se izražavaju različite vrste diskursa, npr. izvještaji, opisi, objašnjenja itd. Poznavanje tih konvencija proizlazi iz učenikova poznavanja upotrebno jezika.

— Komunikativne sposobnosti predstavljaju način na koji se jezični sistem ("usage") realizira kao upotrebni ("use"), tj. način kreiranja diskursa različitim oblicima jezika. Jedan je od vrlo važnih, posebno u stručnom engleskom jeziku, neverbalan način izražavanja pomoću crteža, dijagrama, tabela itd., kojima se učenje stranog jezika ne prikazuje kao usvajanje novih sposobnosti, već samo kao transfer već usvojenih sposobnosti u jedno drugo sredstvo izražavanja.

— Određivanje relativne važnosti informacija (asimilacijom i diskriminacijom) omogućuje nam pravljenje bilježaka i sažetaka.

— Efikasna nastava jezika kao oblika komunikacije zahtijeva integrativni pristup koji obuhvaća različite vještine i sposobnosti.

Autor članka Writing "Nucleus" M. Bates navodi glavne teškoće i razloge koji su inicirali potrebu sastavljanja serije "Nucleus". Nastavni materijali izdani pod naslovom *Nucleus* sastoje se od uvodnog udžbenika i nekoliko specifičnih namijenjenih različitim granama prirodnih znanosti i tehnologije. Pri sastavljanju udžbenika autore su vodile ideje H. Widdowsona o ulozi aspekta komunikacije, međutim oni nisu mogli niti posve odbaciti neke strukturalističke kriterije, jer su bili svjesni da upotreba stručnog engleskog jezika zahtijeva i specijaliziranu gramatičku sposobnost kao jedan oblik opće komunikativne sposobnosti. Ovom serijom udžbenika nastoji se uglavnom poučavati prepoznavanje i razumijevanje i ne smatra se da je prijeko potreban potpuno korektan način izražavanja tako dugo dok nije ometena komunikacija. M. Bates također napominje da serija "Nucleus" predstavlja kompromis između brojnih i različitih faktora: npr. akademskog, lingvističkog, pedagoškog, geografskog i osobnog.

III dio — Postdiplomski studij

Treći dio djela *English for Specific Purposes* posvećen je razmatranju nastavnih programa i materijala kojima se studenti koriste na postdiplomskim studijima na britanskim sveučilištima i čija je problematika sadržana u pet studija:

Straker Cook, R., "Social Survival" Syllabus;

Mackay, R. i Mountford, A. J., A Programme in English for Overseas Postgraduate Soil Scientists at the University of Newcastle.

Morrison, J., Designing a Course in Advanced Listening Comprehension;

Jordan, R. R., Language Practice Materials for Economists;

Candlin, C. N., Kirkwood, J. M. i Moore, H. M., Study Skills in English: Theoretical Issues and Practical Problems.

Utvrđeno je da stručnjak koji studira znanstveni rad ili se njime bavi na nekom britanskom sveučilištu, mora ovladati vještinama koje su potrebne za primanje informacija specifične prirode, i to pomoću:

- a) slušanja i razumijevanja predavanja i diskusija te sažimanja važnih informacija u obliku bilježaka,
- b) čitanja časopisa i udžbenika iz vlastitog područja izučavanja,
- c) aktivnog usmenog sudjelovanja u diskusijama, u malim grupama,
- d) sastavljanja članaka i pripremanja izvještaja, odgovaranja na ispitna pitanja, a kada se radi o magisteriju ili doktoratu i izrade odgovarajuće radnje odnosno dizertacije.

Pristupi nastavnim programima i materijalima, u svim su tim studijama uglavnom slični i zapravo su to obnovljeni pokušaji da se ne poučava samo engleski jezik već i komunikativne vještine u engleskom jeziku.

Mackay i Mountford smatraju da su nastavni materijali koji su do sada izrađeni, uglavnom čvrsto povezani s opisima pojedinih modela jezičnog sistema, a kako jasnih lingvističkih uputa još nema, čitavo je to lingvističko područje u stanju previranja.

Odnos prema gramatici

Pošto je razmotren metodološki pristup u obradi gramatike, utvrđeno je da pedagoška gramatika mora biti takva da studentu pruža nov i stimulativan materijal. Nastavu pak treba usmjeriti tako da studenti mogu već usvojeno lingvističko znanje povezivati s odgovarajućim jezičnim sistemom u tekstovima svojih profesionalnih interesa ili u specijaliziranim područjima izučavanja.

Izbor i količina informacija u pedagoškoj gramatici mora odgovarati potrebama studenata, pa stoga treba inzistirati na jasnoj razlici između lingvističke i pedagoške gramatike. Potrebni su, dakle, opisi uzoraka u okviru komunikativnih vrijednosti jezika, i to oni koje znanstvenik ili tehnolog upotrebljava u bilo kojem pojedinačnom slučaju. Prema tome, treba poznavati ne samo komunikativnu vrijednost jezičnog uzorka nego i njegov strukturalni opis i vjerojatnost javljanja u pojedinom području.

Razumijevanje pisanog teksta

Posebno je važan element u nastavi stručnog stranog jezika razvijanje sposobnosti studenata za razumijevanje pisanog engleskog jezika. Korištenje nastavnog materijala mora rezultirati kontroliranim jezičnim reagiranjem i dati studentu uvid u sintaktičku strukturu engleskog jezika određenog stručnog područja. Studente treba poučavati u tehnici čitanja da mogu razumjeti autentične tekstove bez pomoći nastavnika. Da bi svrsishodno čitao, student mora uočiti i interpretirati ne samo leksičko značenje već i gramatičke i retoričke strukture. Takva interpretacija zahtijeva simultano uočavanje i razumijevanje ne samo značenja riječi već i odnosa među riječima, odnosa unutar i između rečenica, odnosa unutar i između paragrafa.

Zaključak

Mnogi nastavnici stručnog engleskog jezika u ovom će djelu sigurno naći i toliko željenu i očekivanu potvrdu nekih svojih pretpostavki što su ih vjerojatno na određeni način "osjećali" i prema kojima su pokušavali usmjeravati nastavu.

Svojim nedogmatskim, već vrlo jednostavnim i jasnim iznošenjem materijala autori su nas nekoliko puta "dirnuli" govoreći o svojim teškoćama, dilemama i kompromisima pri sastavljanju nastavnog materijala, a koje su vjerojatno proživljavali i svi oni nastavnici koji su time bili zaokupljeni.

Moramo posebno zahvaliti autorima predgovora svakoga od triju dijela knjige za izvanredan prikaz glavnih postavki koje se iznose u studijama deseterice autora, pružajući na taj način čitaocu manje-upućenom u tu problematiku mogućnost da usmjeri svoju pažnju prema osnovnim značajkama stručnog engleskog jezika.

Naposljetku možemo dodati da čitavo djelo obiluje porukama autora o potrebi da nastavnici eklektički pristupaju nastavi stručnog stranog jezika, tj. o nužnosti odabiranja i usklađivanja raznih lingvističkih i ekstralingvističkih stavova i situacijskih potreba, što se smatra integralnim dijelom profesionalne uloge nastavnika stručnog stranog jezika.